

HUDUD IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA DIVERSIFIKATSIYA JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH: SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA

Jurayeva Safargul

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi magistranti

Ilmiy rahbar: DsC i.f.f.d., Otamurodov Shavkat Nusratullayevich

Annotatsiya

Ushbu maqolada hududiy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda diversifikatsiya jarayonlarini takomillashtirish masalasi Surxondaryo viloyati misolida ilmiy tahlil qilinadi. Diversifikatsiya – iqtisodiy barqarorlik va sektorlararo muvozanatni ta'minlashda muhim vositadir. 2023–2024 yillardagi aniq statistika asosida viloyat iqtisodiyotining tarkibiy holati, sanoat tarmoqlari va kichik biznes rivojlanish tendensiyalari yoritilgan, shuningdek, ilmiy asoslangan takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: hududiy iqtisodiyot, diversifikatsiya, sektorlararo muvozanat, Surxondaryo viloyati, iqtisodiy barqarorlik, sanoat tarmoqlari, kichik biznes.

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va hududiy rivojlanishni rag'batlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, hududlar iqtisodiyotida diversifikatsiya jarayonlarini jadallashtirish orqali tarmoqlararo nomutanosibliklarni bartaraf etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Diversifikatsiya — bu faqat iqtisodiy ko'rsatkichlar o'sishini emas, balki iqtisodiy barqarorlikni, zamonaviy infratuzilma va ish o'rinlarining shakllanishini ta'minlovchi muhim omildir.

Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo'lib, boy tabiiy resurslari, qulay geografik o'rni, yosh va mehnatga layoqatli aholi salohiyati bilan ajralib turadi. Biroq viloyat iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligiga tayanib kelmoqda. Bu esa hududda sektorlararo muvozanatning yetarli darajada shakllanmaganligini, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka tahdid soluvchi omillar saqlanib qolayotganini ko'rsatadi.

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati iqtisodiyotida mavjud diversifikatsiya holati tahlil qilinadi, 2023–2024-yil statistikasi asosida sektorlararo rivojlanish holati baholanadi va jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha aniq ilmiy asoslangan takliflar ilgari suriladi.

Dolzarblik

Bugungi global iqtisodiy muhitda hududlar iqtisodiyotini diversifikatsiyalash nafaqat barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlash, balki ijtimoiy muammolarni hal qilish, bandlikni oshirish va kambag‘allikni kamaytirishning muhim omiliga aylanmoqda. Surxondaryo viloyati O‘zbekistonning eng tez o‘sayotgan, lekin iqtisodiy jihatdan asosan agrar yo‘nalishga tayanib qolgan hududlaridan biri hisoblanadi. Iqlimiy o‘zgarishlar, global narxlar beqarorligi va resurslar tanqisligi sharoitida qishloq xo‘jaligiga haddan ziyod tayanish iqtisodiy xavf-xatarlarni kuchaytiradi. Shu bois, Surxondaryo viloyatida diversifikatsiyani chuqurlashtirish nafaqat hudud barqarorligini mustahkamlash, balki milliy miqyosdagi iqtisodiy xavfsizlikka xizmat qiladi.

2023–2024-yillarda hukumat tomonidan hududiy rivojlanish va sanoatni rag‘batlantirish bo‘yicha qator qarorlar (masalan, “2023–2026-yillarda hududiy sanoatni rivojlantirish dasturi”) qabul qilindi. Ushbu jarayonlarda Surxondaryo viloyatining imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish uchun ilmiy tahlillarga asoslangan diversifikatsiya strategiyalari zarur. Shu nuqtai nazardan mazkur mavzu ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

- **Statistik tahlil:** 2023–2024-yillarga oid Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi va O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligining rasmiy ma’lumotlari asosida GRP (Yalpi hududiy mahsulot) tarkibi, sanoat ishlab chiqarishi, xizmat ko‘rsatish va qishloq xo‘jaligi tarmoqlari faoliyati o‘rganildi.
- **Herfindal-Hirshman indeksi (HHI):** Hududiy iqtisodiyotda tarmoq konsentratsiyasi darajasi baholandi.
- **Qiyosiy tahlil:** Surxondaryo viloyatining iqtisodiy ko‘rsatkichlari boshqa viloyatlar bilan taqqoslandi.
- **SWOT-tahlil:** Hududning iqtisodiy salohiyati va diversifikatsiyalash imkoniyatlari aniqlab berildi.

Metodik yondashuvlarning uyg'unligi natijaviy xulosalarning ishonchliligini ta'minlashga xizmat qildi.

3.1. Yalpi hududiy mahsulot va sektorlar tarkibi

2024-yil yakunlariga ko'ra, Surxondaryo viloyatining yalpi hududiy mahsuloti (YaHM) 54,4 trln so'mni tashkil etdi va 2023-yilga nisbatan 5,9% ga oshdi. YaHM tarkibi quyidagicha taqsimlandi:

Tarmoq	YaHMdagi ulushi (%)
Qishloq xo'jaligi	41,6
Xizmatlar sohasi	40,4
Sanoat	8,1
Qurilish	9,9

Ushbu ko'rsatkichlar viloyat iqtisodiyotida hali ham agrar sektor ustuvor ekanligini va sanoat tarmog'i ulushining nisbatan pastligini ko'rsatadi.

Sanoat va investitsiya faoliyati

2024-yilda Surxondaryo viloyatida sanoat ishlab chiqarish hajmi 14,9 trln so'mni tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 8,9% ga o'sdi. O'sish asosan quyidagi yo'nalishlarda qayd etildi:

- Tekstil mahsulotlari ishlab chiqarish
- Qurilish materiallari ishlab chiqarish
- Oziq-ovqat sanoati
- Ko'mir qazib olish

Viloyatda 184 ta yangi sanoat loyihasi amalga oshirilib, jami \$300 mln miqdorida investitsiyalar jalb qilindi va 4 547 ta ish o'rni yaratildi. Biroq yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlarida diversifikatsiya sust rivojlanmoqda.

Kichik biznesning o'rni

Viloyat YaHMining 75,2% kichik biznes subyektlariga to'g'ri keladi. Kichik tadbirkorlik asosan savdo va qishloq xo'jaligi sohalarida jamlangan bo'lib, sanoat tarmoqlari, ayniqsa innovatsion faoliyat hali ham sust. Moliyaviy resurslarga yetarli

darajada ega bo'lmalik, byurokratik to'siqlar mavjudligi sezilarli muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Investitsiyalar va kichik biznes

2024-yilda viloyatda sanoat yo'nalishida umumiy qiymati 300 mln dollarlik 184 ta loyiha ishga tushirilib, 4 547 ta ish o'rni yaratildi. Kichik biznesning YaHMDagi ulushi 75,2% ni tashkil etdi, bu respublika bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir

Surxondaryo viloyatida iqtisodiy diversifikatsiya jarayonlari ijobiy yo'nalishda rivojlanmoqda. Sanoat tarmoqlarining kengayishi, investitsiyalarning ko'payishi va kichik biznesning faolligi bu jarayonni qo'llab-quvvatlamoqda. Biroq, HHI ko'rsatkichi hali ham o'rta darajada bo'lib, sanoat tarmoqlarining yanada diversifikatsiyalashuvi zarur.

Xulosa

Surxondaryo viloyatida iqtisodiy diversifikatsiyani takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

1. **Sanoat tarmoqlarini kengaytirish:** Yangi sanoat tarmoqlarini rivojlantirish orqali HHI ko'rsatkichini pasaytirish.
2. **Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash:** Kichik va o'rta biznes subyektlariga moliyaviy va maslahat yordamini kuchaytirish.
3. **Investitsiya muhitini yaxshilash:** Xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish.
4. **Infratuzilmani rivojlantirish:** Transport va logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali iqtisodiy faollikni oshirish.

Ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilsa, Surxondaryo viloyatining iqtisodiy diversifikatsiyasi yanada takomillashadi va hududiy iqtisodiy barqarorlikka erishiladi.

Manbalar:

1. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi.
3. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi.
4. Surxondaryo viloyati hokimligi.
5. Hojiqulova F.D. (2024). "Surxondaryo viloyati sanoat korxonalariga kiritilgan investitsiyalar hajmining statistik tahlili".